

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ДУ «УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
МОЗ УКРАЇНИ»

ЩОРІЧНА ДОПОВІДЬ
ПРО СТАН ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ,
САНІТАРНО-ЕПІДЕМІЧНУ СИТУАЦІЮ
ТА РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ СИСТЕМИ
ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ.
2016 РІК

Київ – 2017

УДК 614.1/.7(477)''2016''(042.5)
ББК 51.1(4Укр)
Щ92

Редакційна колегія: Мельник П.С., Слабкий Г.О.,
Дзюба О.М., Чепелевська Л.А, Кудренко М.В.

Літературні редактори: Шумило О.В., Ратаніна О.М.
Технічні редактори: Степанова І.І., Кривенко Є.М.

Адреса редколегії:
02099, м. Київ, пров. Волго-Донський, 3;
тел.: (044) 576-41-19, факс: (044) 576-41-20

**Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідемічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2016 рік / МОЗ України, ДУ «УІСД МОЗ України». – Київ : МВЦ «Медінформ», 2017. – 519 с.
ISBN 978-966-409-154-6**

Щорічну доповідь підготовлено відповідно до нормативно-правових документів, які регламентують розвиток сфери охорони здоров'я України.

Видання містить аналіз сучасних особливостей і тенденцій стану здоров'я населення України та впливу на нього комплексу чинників зовнішнього середовища.

Доповідь підготовлено науковцями ДУ «Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України» за участю керівників структурних підрозділів Міністерства охорони здоров'я України та науковців профільних НДІ МОЗ та НАМН України.

Призначається для керівників і спеціалістів органів законодавчої та виконавчої влади усіх рівнів, організаторів охорони здоров'я, науковців, лікарів, громадськості.

УДК 614.1/.7(477)''2016''(042.5)
ББК 51.1(4Укр)

ISBN 978-966-409-154-6

© Міністерство охорони здоров'я України, 2017
© Український інститут стратегічних досліджень
МОЗ України, 2017

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	6
ВСТУП (<i>Слабкий Г.О., Мельник П.С.</i>).....	9
1. АНАЛІЗ ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ (<i>Чепелевська Л.А., Рудницький О.П.</i>)	11
1.1. Динаміка чисельності населення.....	11
1.2. Зрушення у статеві-віковій структурі населення.....	15
1.3. Тенденції народжуваності населення	17
1.4. Динаміка смертності населення	23
1.5. Тривалість життя	29
1.6. Перспективи і резерви підвищення тривалості життя населення.....	33
2. ХАРАКТЕРИСТИКА СТАНУ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ	36
2.1. Тенденції стану здоров'я населення (<i>Дудник С.В., Шафранський В.В., Слабкий Г.О.</i>).....	36
2.2. Динаміка стану здоров'я дитячого населення (<i>Дудіна О.О., Моїсеєнко Р.О., Заболотна І.Є., Яценко Ю.Б.</i>)	43
<i>Аналіз стану захворюваності та поширеності захворювань у дітей</i>	44
<i>Аналіз інвалідності дітей та шляхи її профілактики і реабілітації</i>	63
2.3. Динаміка стану здоров'я дорослого населення (<i>Дудник С.В.</i>)	70
2.4. Аналіз стану здоров'я населення працездатного віку (<i>Дудник С.В.</i>).....	75
2.5. Характеристика стану здоров'я населення старших вікових груп (<i>Дудник С.В., Саксонов С.Г.</i>)	81
2.6. Ситуаційний огляд стану репродуктивного здоров'я населення (<i>Дудіна О.О., Руденко Н.Г., Габорець Ю.Ю.</i>)	87
2.7. Характеристика захворюваності населення на туберкульоз (<i>Григорович В.Р.</i>)	109
2.8. Характеристика захворюваності населення на ВІЛ-інфекцію/СНІД (<i>Григорович В.Р.</i>)	114
2.9. Характеристика служби охорони психічного здоров'я (<i>Дзюба О.М.</i>)	120
2.10. Стан проблеми алкоголізації населення України (<i>Ринда Ф.Ф.</i>)	124
2.11. Наркологічні проблеми здоров'я населення (<i>Грузєва Т.С., Дячук Д.Д., Зюков О.Л., Замкевич В.Б., Іншакова Г.В.</i>)	132
3. ХАРАКТЕРИСТИКА САНІТАРНО-ЕПІДЕМІЧНОЇ СИТУАЦІЇ (<i>Ситенко О.Р., Родина Р.А., Світа В.М., Рахімова Т.Б., Дренькало М.М.,</i> <i>Сінгаєвська В.С., Іщук Л.О., Сбоєв І.В., Дерев'янка Я.Я., Білоник А.Б.,</i> <i>Кисляк І.І., Новохатній Ю.О., Видайко Н.Б.</i>).....	135
3.1. Аналіз державної політики з питань охорони довкілля та біобезпеки.....	135
3.2. Характеристика якості води та заходів з її збереження	136
3.3. Характеристика якості повітря і заходів з її збереження.....	141
3.4. Характеристика якості ґрунту і заходів з її збереження	142

3.5. Якість та безпека продуктів харчування	144
3.6. Характеристика умов праці населення	147
3.7. Характеристика радіаційної ситуації.....	148
3.8. Характеристика санітарно-епідемічного стану та аналіз його забезпечення у навчальних та оздоровчих закладах для дітей	150
3.9. Аналіз санітарно-епідеміологічного благополуччя населення та виконання заходів із його збереження	152
4. ХАРАКТЕРИСТИКА ОРГАНІЗАЦІЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ УКРАЇНИ.....	167
4.1. Аналіз мережі закладів охорони здоров'я та основних показників їх діяльності (Торжесвська О.М.).....	167
4.2. Розвиток первинної медико-санітарної допомоги в Україні (Слабкий Г.О., Шафранський В.В., Матюха Л.Ф.).....	178
4.3. Характеристика стану вторинної медичної допомоги (Торжесвська О.М.)	186
4.4. Характеристика стану третинної медичної допомоги (Торжесвська О.М.).....	194
4.5. Діяльність служби охорони здоров'я матері та дитини (Дудіна О.О., Коваленко О.О., Гойда Н.Г., Габорець Ю.Ю.)	202
Ресурсне забезпечення служби охорони здоров'я матері і дитини	202
Характеристика стану організації та основних показників перинатальної допомоги в Україні	213
Медична допомога дитячому населенню	246
Діяльність будинків дитини	262
4.6. Стан, проблеми та перспективи розвитку паліативної та хоспісної допомоги в Україні (Іволгін В.І., Вороненко Ю.В., Моїсеєнко Р.О., Князевич В.М., Губський Ю.І., Гойда Н.Г., Царенко А.В.)	268
4.7. Аналіз розвитку екстреної медичної допомоги (Кудренко М.В., Тимошенко Т.В., Мороз Є.Д., Кривенко Є.М., Лисенко П.М.)	295
5. ХАРАКТЕРИСТИКА РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ	301
5.1. Основні результати наукової та інноваційної діяльності науково-дослідних установ, вищих медичних навчальних закладів і закладів післядипломної освіти МОЗ України (Дудник С.В., Слабкий Г.О., Петрашенко П.Р., Олексіна Н.О., Волосовець О.П., Кочет О.М., Трубка І.О., Уваренко С.В., Шевчук І.І.).....	301
5.2. Фінансування та економічні механізми управління галуззю в умовах її реформування (Шевченко М.В.).....	345
5.3. Характеристика стану та проблем кадрового забезпечення системи охорони здоров'я України (Кучеренко Н.Т., Слабкий Г.О.).....	372
5.4. Контроль якості лікарських засобів (Дзюба О.М.)	382
5.5. Формування кадрового потенціалу служби громадського здоров'я (Грузєва Т.С., Пельо І.М., Гречишкіна Н.В.).....	384

6. ХАРАКТЕРИСТИКА МЕДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ЗОНІ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ <i>(Мельник П.С., Кудренко М.В., Слабкий Г.О., Коваленко О.О., Верба А.В., Жаховський В.О., Лівінський В.Г., Коробка В.І., Шугалей Л.М., Волоха В.Г., Сіроштан Г.М., Клименко В.І., Колесник В.В., Кулик В.В., Інкелевич Ю.В.)</i>	387
6.1. Медичне забезпечення Збройних Сил України та інших, утворених відповідно до законодавства України, військових формувань.....	387
<i>Медичне забезпечення особового складу Збройних Сил України</i>	388
<i>Стан медичного забезпечення особового складу Державної прикордонної служби України</i>	400
<i>Стан медичного забезпечення особового складу Міністерства внутрішніх справ України</i>	401
<i>Стан медичного забезпечення особового складу Служби Безпеки України</i>	402
6.2. Медичне забезпечення населення в Луганський та Донецький областях (зони проведення АТО) та областей до них наближених	404
<i>Медичне забезпечення населення в Луганській області</i>	404
<i>Медичне забезпечення населення в Донецькій області</i>	410
<i>Медичне забезпечення населення в Дніпропетровській області</i>	418
<i>Медичне забезпечення населення в Запорізькій області</i>	420
<i>Медичне забезпечення населення в Харківській області</i>	423
7. ХАРАКТЕРИСТИКА ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ТА РОЗВИТКУ ТЕЛЕМЕДИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ <i>(Кривенко Є.М., Ситенко О.Р., Даценко С.Б.)</i>	436
8. ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО КОНТРОЛЮ НАД ТЮТЮНОМ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ <i>(Красовський К.С.)</i>	460
9. СТАН ВПРОВАДЖЕННЯ ДЕРЖАВНИХ СОЦІАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я <i>(Кучеренко Н.Т., Коваленко О.О.)</i>	465
10. ХАРАКТЕРИСТИКА СПОСОБУ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ <i>(Ринда Ф.Ф., Шафранський В.В., Слабкий Г.О.)</i>	483
11. МОНІТОРИНГ ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕІНФЕКЦІЙНИМИ ЗАХВОРЮВАННЯМИ ПРОБЛЕМ ЯК ОСНОВА ПРОФІЛАКТИЧНИХ СТРАТЕГІЙ ТА ПРОГРАМ ДІЙ <i>(Грузева Т.С., Галієнко Л.І., Зюков О.Л., Замкевич В.Б., Інишкова Г.В., Сорока І.М., Іонов М.М.)</i>	495
БІБЛІОГРАФІЯ	505

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АГ	–	Артеріальна гіпертензія
АДТК	–	Аденокарцинома товстої кишки
АЗП/СМ	–	Амбулаторія загальної практики / сімейної медицини
АКДП	–	Абсорбована кашлюково-дифтерійно-правцева вакцина
АПЗ	–	Амбулаторно-поліклінічні заклади
АРТ	–	Антиретровірусна терапія
АТ	–	Артеріальний тиск
АТО	–	Антитерористична операція
ВГ	–	Військовий госпіталь
ВГА	–	Вірусний гепатит А
ВГВ	–	Вірусний гепатит В
ВГС	–	Вірусний гепатит С
ВІЛ	–	Вірус імунодефіциту людини
ВЛІ	–	Внутрішньолікарняна інфекція
ВМГ	–	Військовий мобільний госпіталь
ВМКУ	–	Військово-медичний клінічний госпіталь
ВМНЗ	–	Вищий медичний навчальний заклад
ВМС	–	Внутрішньоматкова спіраль
ВООЗ	–	Всесвітня організація охорони здоров'я
ГДК	–	Гранично допустима концентрація
ГКІ	–	Гостра кишкова інфекція
ГРВІ	–	Гострі респіраторні вірусні інфекції
ДВОЗ	–	Державні витрати на охорону здоров'я
ДЛ	–	Дільнична лікарня
ДОЛ	–	Дитяча обласна лікарня
ДПСУ	–	Державна прикордонна служба України
ДТП	–	Дорожньо-транспортна пригода
ДЦП	–	Дитячий церебральний параліч
ЕКГ	–	Електрокардіографія
ЕМД	–	Екстрена медична допомога
ЄМШСЗ	–	Міжнародний проект «Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю»
ЄР	–	Європейський регіон
ЄС	–	Європейський Союз, до якого входять 27 країн Європи
ЗВОЗ	–	Загальні витрати на охорону здоров'я
ЗМІ	–	Засоби масової інформації
ЗН	–	Злоякісні новоутворення
ЗОЗ	–	Заклад охорони здоров'я
ЗП/СМ	–	Загальна практика / сімейна медицина
ЗПД	–	Заклад перинатальної допомоги
ЗПСШ	–	Захворювання, які передаються статевим шляхом
ЗПТ	–	Замісна підтримувальна терапія
ЗСЖ	–	Здоровий спосіб життя
ЗСУ	–	Збройні Сили України
ІДК	–	Індивідуальний дозиметричний контроль

ІК	Індекс концентрації
ІКТ	– Інформаційно-комунікаційні технології
ІМТ	– Індекс маси тіла
ІПСШ	– Інфекції, що передаються статевим шляхом
КВМА	– Українська військово-медична академія
КДМ	– Клініка, дружня до молоді
КДЦ	– Консультативно-діагностичний центр
КЗОЗ	– Комунальний заклад охорони здоров'я
ККА	– Кальцифікація коронарних артерій
КЛПЗ	– Комунальний клінічний лікувально-профілактичний заклад
КЛПУ	– Комунальна клінічна лікувально-профілактична установа
КМЦ	– Кальцифікація кардіоміоцитів
КНП	– Комунальне некомерційне підприємство
КП	– Клінічні протоколи
КУ	– Комунальна установа
ЛЕЗ	– Лікувально-евакуаційні заходи
ЛЗ	– Лікарський засіб
ЛЗП/СЛ	– Лікар загальної практики – сімейний лікар
ЛІЛ	– Лікарня інтенсивного лікування
ЛПЗ	– Лікувально-профілактичні заклади
ЛШМД	– Лікарня швидкої медичної допомоги
МВС	– Міністерство внутрішніх справ України
МЛ	– Міська лікарня
МОЗ	– Міністерство охорони здоров'я
МРТ	– Магніто-резонансна томографія
МРТБ	– Мультирезистентний туберкульоз
МСЕК	– Медико-соціальна експертна комісія
НВМКУ	– Національний військово-медичний клінічний центр «Головний військовий клінічний госпіталь»
НГ	– Національна гвардія України
НДІ	– Науково-дослідний інститут
НДР	– Науково-дослідна робота
НДУ	– Науково-дослідна установа
НІЗ	– Неінфекційне захворювання
НМДГ	– Неоподатковуваний мінімум доходів громадян
НРОЗ	– Національні рахунки охорони здоров'я
ОК	– Оральні контрацептиви
ОКЛ	– Обласна клінічна лікарня
ОЛ	– Обласна лікарня
ОТГ	– О'єднана територіальна громада
ОТЖ	– Очікувана тривалість життя
ПВР	– Природжені вади розвитку
ПВС	– Природжена вада серця
ПЛР	– Полімеразна ланцюгова реакція
ПМСД	– Первинна медико-санітарна допомога
ПТСР	– Посттравматичний стресовий розлад

ПХД	– Паліативна та хоспісна допомога
ПЦ	– Перинатальний центр
РІЛДД	– Розширена ініціатива ВООЗ і ЮНІСЕФ «Лікарня, доброзичлива до дитини»
РКБТ	– Рамкова Конвенція ВООЗ із боротьби проти тютюну
РЛ	– Районна лікарня
РПД	– Регіональний перинатальний центр
РЦС	– Регіональний центр боротьби зі СНІДом
СБУ	– Служба безпеки України
СЕМ	– Сероепідеміологічний моніторинг
СЕС	– Санітарно-епідеміологічна станція
СЛА	– Сімейна лікарська амбулаторія
СНІД	– Синдром набутого імунodefіциту
СОТЖ	– Середня очікувана тривалість життя
ССЗ	– Серцево-судинні захворювання
ТБ	– Туберкульоз
ТЗ	– Транспортний засіб
ТМД	– Третинна медична допомога
ТМО	– Територіальне медичне об'єднання
ТПВ	– Тверді побутові відходи
ТПВ	– Тверді побутові відходи
УЗД	– Ультразвукове дослідження
УКПМД	– Уніфіковані клінічні протоколи медичної допомоги
УОЗ	– Управління охорони здоров'я
ФАП	– Фельдшерсько-акушерський пункт
ФП	– Фельдшерський пункт
ХНІЗ	– Хронічні неінфекційні захворювання
ХРТБ	– Хіміорезистентний туберкульоз
ХСК	– Хвороби системи кровообігу
ЦПМСД	– Центр первинної медико-санітарної допомоги
ЦРЛ	– Центральна районна лікарня
ЦРТ	– Цілі Розвитку Тисячоліття
ЧПМД	– Частота передачі ВІЛ від матері до дитини
ЧСЧ	– Чоловіки, що які мають сексуальні стосунки з чоловіками

ВСТУП

Здоров'я має виняткове значення у житті кожної людини, кожної сім'ї та суспільства у цілому. Здоров'я та благополуччя населення є ключовими факторами економічного та соціального розвитку країни. Гарне здоров'я нації є неоціненним ресурсом держави.

Здоров'я сприяє підвищенню продуктивності праці, формуванню більш ефективних трудових ресурсів та більш здоровому старінню; скорочує витрати, пов'язані з хворобою та соціальною допомогою, а також витрати, пов'язані з наданням медичної допомоги; сприяє зменшенню втрат податкових надходжень у бюджет. Міжнародний досвід показує, що найбільш перспективним шляхом для забезпечення здоров'я та благополуччя населення є злагоджена робота усіх секторів держави, яка скерована на соціальні та індивідуальні детермінанти здоров'я.

У Європейському регіоні ВООЗ з 2012 р. діють Основи європейської політики «Здоров'я-2020» як стратегічна платформа, заснована на цінностях, орієнтована на конкретні дії, з можливістю адаптації до конкретних реалій.

Цим документом країни Європейського регіону ВООЗ визнають право кожної людини на здоров'я, незалежно від етнічної належності, статі, віку, соціального положення та платіжеспроможності. До основних цінностей відносяться справедливість, стійкість, якість, прозорість, підзвітність, захист людської гідності та право на участь у прийнятті рішень.

Нова європейська політика щодо здоров'я вимагає критичного перегляду існуючих механізмів управління охороною здоров'я, удосконалення політики охорони здоров'я, розвитку структур громадського здоров'я, пріоритету надання медико-санітарної допомоги, впливу на провідні чинники ризику.

Стратегічними задачами політики Здоров'я-2020, вирішення яких може дати реальні позитивні результати, є:

- покращення здоров'я для всіх і скорочення нерівності в показниках здоров'я;
- удосконалення лідерства та колективного керівництва в інтересах здоров'я.
- Основи політики Здоров'я-2020 включають чотири пріоритетні напрямки стратегічних дій:
 - інвестування в здоров'я на всіх етапах життя та розширення прав і можливостей громадян;
 - вирішення найбільш актуальних проблем регіону;
 - зміцнення систем охорони здоров'я, які мають бути орієнтованими на людину, потенціалу системи громадського здоров'я, готовності до надзвичайних ситуацій, епіднадзора та реагування;
 - підвищення «міцності» місцевих громад та створення підтримуючого середовища.

Вказані чотири пріоритетні напрямки стратегічних дій взаємопов'язані і доповнюють один одного. Так, наприклад, дії на всіх етапах життя та розширення прав і можливостей людей допомагають стримувати розвиток епідемії неінфекційних хвороб, що буде сприяти зростанню потенціалу громадського здоров'я, а це, в свою чергу, сприятиме більш ефективній боротьбі з інфекційними хворобами. Слід зазначити, що уряд зможе досягти більшого позитивного впливу на здоров'я населення, коли буде взаємопов'язувати стратегії, інвестиції, послуги та зосередить увагу на скороченні соціальних нерівностей.

Таким чином, реалізація визначених ВООЗ чотирьох пріоритетів вимагає використання комплексних підходів стратегічного керівництва, яке сприяє підвищенню рівня здоров'я, соціальної справедливості та благополуччя. Таке керівництво повинне скеровуватися на впровадження позитивних змін, сприяти інноваціям і бути орієнтованим на вкладання ресурсів у зміцнення здоров'я і профілактику хвороб.

Україна належить до країн Європейського регіону із незадовільними показниками здоров'я, низькими показниками середньої очікуваної тривалості життя. Поширеними є поведінкові фактори нездоров'я: вживання тютюну та алкоголю, ожиріння, низький рівень фізичної активності, високий рівень стресів. Крім того, населення з низькими прибутками, навіть за необхідності, відкладає звернення у медичний заклад через страх фінансової кризи у зв'язку з необхідністю оплати за медичну допомогу.

На цьому фоні у 2016 р. в країні проводилося реформування системи охорони здоров'я. Метою реформи було створення системи охорони здоров'я, яка здатна відповідати на реальні потреби людей, забезпечувати доступні та якісні послуги і гарантувати фінансовий захист у разі хвороби.

Ключовими напрямками реформи системи охорони здоров'я були визначені:

- створення та запровадження нової моделі фінансування галузі;
- запровадження в країні системи громадського здоров'я;
- дерегуляція фармацевтичної галузі;
- подальший розвиток первинної медичної допомоги;
- проведення державних закупівель лікарських засобів та медичного обладнання.

Напрямки реформи на законодавчому рівні підтримані відповідними нормативно-правовими актами. Практичне впровадження реформи охорони здоров'я в життя здійснювалося Міністерством охорони здоров'я України.

У Щорічній доповіді, яка підготовлена науковцями ДУ «Український інститут стратегічних досліджень Міністерства охорони здоров'я України», представлено аналіз демографічної ситуації та стану здоров'я населення України; охарактеризовано санітарно-епідемічну ситуацію в країні; показано організацію медичної допомоги населенню та розвиток системи охорони здоров'я України; показано стан інформатизації охорони здоров'я; проведено аналіз медичного забезпечення в зоні АТО; охарактеризовано спосіб життя населення, основні загрози здоров'ю, пов'язані зі способом життя, та шляхи профілактики, зокрема напрямки державної політики щодо контролю над тютюном та результати її реалізації; показано забезпечення державних соціальних стандартів у сфері охорони здоров'я та основні досягнення медичної науки.

Авторський колектив сподівається, що представлені в Щорічній доповіді матеріали будуть корисними і для осіб, які приймають рішення на всіх рівнях державного управління, і для науковців та організаторів охорони здоров'я.